

А. В. Лапкін, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судоустрою та прокурорської ді-
яльності Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У ПОРУШЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ

Постановка проблеми. Центральним етапом стадії досудового розслідування є повідомлення особі про підозру. З цього моменту кримінальне правопорушення вважається розкритим, оскільки встановлено особу, яка його вчинила, а кримінальне переслідування здійснюється проти конкретної особи. Разом із тим недоліки законодавчої конструкції ускладнюють теоретичне розуміння сутності й значення повідомлення про підозру та зумовлюють проблеми його практичного застосування, що викликає необхідність дослідження цих питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика повідомлення особі про підозру була предметом уваги таких вчених, як Ю. П. Аленін, І. В. Гловюк, В. О. Гринюк, Л. М. Гуртієва, О. В. Капліна та ін. Водночас, не зважаючи на загалом широкий обсяг наукових публікацій, на сучасному етапі правова природа повідомлення особі про підозру залишається до кінця не розкритою, зокрема, не визначене його місце в структурі досудового розслідування, а також значення в контексті здійснюваної прокурором обвинувальної діяльності. Однак без вирішення цих концептуальних питань уявляється нерезультативним розгляд окремих процесуальних аспектів повідомлення про підозру.

Відповідно **метою** цієї наукової статті є з'ясування сутності повідомлення про підозру шляхом обґрунтування його значення як порушення публічного обвинувачення.

Виклад основного матеріалу. Інститут повідомлення про підозру, запроваджений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) від 2012 р., об'єднав відокремлені у КПК України від 1960 р. інститути підозри¹ та притягнення як обвинуваченого². Попри очевидний зв'язок останніх,

що впливав із їх обвинувального характеру та створював можливість їх уніфікації, необхідно враховувати, що вони застосовувалися на різних підставах і передбачали різний ступінь доведеності обвинувачення, тобто мали значну специфіку, яку інститут повідомлення про підозру не враховує. Також можна вважати, що поняття «підозри» було частково запозичено із законодавства ФРН, яке передбачає три рівні підозри: первинну, достатню і серйозну, що становлять той чи інший ступінь впевненості прокурора у винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення та можливості його засудження³.

Як вказує Верховний Суд, процедуру здійснення повідомлення про підозру особі можна умовно поділити на такі етапи: 1) етап прийняття рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру, на якому відбувається формування волевиявлення уповноваженої посадової особи (слідчого або прокурора) про необхідність здійснення повідомлення про підозру; 2) етап об'єктивації/ вираження сформованого внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення в зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру відповідно до вимог, передбачених ст. 277 КПК України, та його підписання; 3) етап доведення інформації до відома адресата, щодо якого прийняте рішення про повідомлення про підозру, шляхом безпосереднього вручення його тексту особі згідно зі ст. 278 КПК України⁴. Таким чином, процесуальні правовідносини, пов'язані з повідомленням про підозру, утворюють окремий етап, що має власну періодизацію

дексом порядку винесена постанова про притягнення як обвинуваченого. Притягнення як обвинуваченого мало місце на підставі мотивованої постанови слідчого, яка виносилася у випадках, коли є досить доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою (ст. 131 КПК України від 1960 р.).

³ Гуценко К Ф, Головки Л В, Филимонов Б А, *Уголовный процесс западных государств* (Зерцало-М, 2002) 446.

⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 536/2475/14-к від 11 грудня 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236> (дата звернення 15.03.2021)

© Лапкін А. В., 2021

і посідає центральне місце у структурі досудового розслідування. Уявляється, що з точки зору досудового розслідування основне значення повідомлення про підозру полягає в тому, що: (1) кримінальне правопорушення було розкрито, тобто встановлено особу, яка, ймовірно, його вчинила, та (2) відносно цієї особи розпочато процедуру притягнення її до кримінальної відповідальності.

Статистичні дані показують, що відсоток розкриття кримінальних правопорушень в Україні не перевищує 50 %. Так, у 2013 р. із загальної кількості 563 560 облікованих кримінальних правопорушень повідомлення про підозру були вручені у 223 561 випадків, або 39,6 %; у 2014 р. ці показники становили 529 139 і 199 263, або 37,6 %; у 2015 р. – 565 182 і 188 099, або 33,3 %; у 2016 р. – 592 604 і 159 480 або 26,9 %; у 2017 р. – 523 911 і 198 477, або 37,8 %; у 2018 р. – 487 133 і 191 856, або 39,3 %; у 2019 р. – 444 130 і 171 691, або 38,6 %; у 2020 р. – 360 622 і 167 098, або 46,3 %¹. Зважаючи на те, що розкриття кримінальних правопорушень є одним з основних критеріїв оцінки ефективності досудового розслідування, можна зробити висновок, що органи, які його проводять, а також прокуратура, яка здійснює організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, недостатньо виконують покладені на них завдання у сфері протидії кримінальній протиправності.

Значною мірою відповідальність за це лежить саме на прокурорах, які наділені широкими повноваженнями для забезпечення швидкого та повного розслідування кримінальних правопорушень. Зміст засади публічності, визначеної у ст. 25 КПК України, покладає на прокурора поряд із слідчим обов'язок установа особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. При цьому прокурор не менше і навіть більше за слідчого зацікавлений у розкритті кримінального правопорушення, оскільки від цього залежить подальший розвиток кримінального переслідування у вигляді підтримання публічного обвинувачення. Зважаючи на це, всю здійснювану прокурором у досудовому розслідуванні діяльність, яка передуює повідомленню про підозру, можна вважати такою, що спрямована на розкриття кримінального правопорушення. Відтак, показники повідомлення про підозру є наочною характеристикою результативності діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013–2020 рр. <<https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>> (дата звернення 15.03.2021)

Повідомлення про підозру має важливе значення в процесі розвитку обвинувальної діяльності прокурора. Так, згідно з позицією ЄСПЛ кримінальне обвинувачення визначається як офіційне повідомлення особи компетентним органом про те, що вона підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення². Отже, відповідно до міжнародних стандартів підозра є складовою обвинувальної діяльності. При цьому вона є першим публічним проявом такої обвинувальної діяльності у кримінальному провадженні. Таким чином, значення повідомлення про підозру полягає в офіційному початку діяльності з притягнення особи до кримінальної відповідальності на підставі і в межах сформованого та сформульованого обвинувачення. Роль прокурора на етапі повідомлення про підозру визначається правовою природою останнього. Відповідно до п. 2 Рекомендації R (2000) 19 про роль публічного обвинувачення в системі кримінального правосуддя в усіх системах прокурори вирішують питання про порушення публічного обвинувачення. Таким чином, прокурор відіграє активну, ініціативну і виключну роль у повідомленні про підозру як акті порушення публічного обвинувачення. Це знайшло відображення у положеннях ч. 4 ст. 22 КПК України, згідно з якими повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється прокурором, що розглядається як складова засади змагальності кримінального провадження.

Зважаючи на це, більшість учених пов'язують з повідомленням про підозру початок реалізації функції обвинувачення. Так, на думку Ю. П. Алєніна та І. В. Гловюк, воно є юридичним актом початку та одночасно персоніфікації кримінального переслідування³. В. О. Гринюк указує, що з появою підозри починається реалізація функції обвинувачення, оскільки в наявності є первинне обвинувачення⁴. Загалом аналогічні погляди висловлює Л. М. Гуртієва⁵. Погоджуючись з указаними до-

² *Eckle v Federal Republic of Germany* (Series A, No 51, Application No 8130/78): European Court of Human Rights (1983) 5 EHRR 1, 15 July 1982. URL: http://www.hrcr.org/safrica/arrested_rights/eckle_germany.html (дата звернення 15.03.2021)

³ Алєнін Ю П, Гловюк І В, 'Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення' (2014) 1 Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України 162.

⁴ Гринюк В О, 'Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні' (2017) 1 Форум права 20.

⁵ Гуртієва Л М, 'Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України' (2014) 1 Митна справа 188.

слідниками у тому, що підозра є одним з елементів розвитку обвинувальної діяльності прокурора, зауважимо, що стверджувати про виникнення обвинувальної діяльності прокурора саме з моменту повідомлення особі про підозру необґрунтовано, оскільки кримінальне переслідування є первинним відносно кримінального провадження і передусе появи інших процесуальних функцій, як і процесуальній діяльності в цілому. Діяльність прокурора спрямована на викриття і притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з моменту виявлення останнього. Однак певний час ця діяльність здійснюється за фактом (*in rem*), і лише після розкриття кримінального правопорушення – відносно особи (*in personam*).

Іншими словами, повідомлення особі про підозру є початковим моментом реалізації обвинувальної діяльності щодо її об'єкта – тобто особи, яка з певним ступенем ймовірності вчинила кримінальне правопорушення і яку притягають до кримінальної відповідальності, тоді як для її суб'єкта, тобто прокурора, це процесуальне рішення означає встановлення підстави кримінального позову та перехід кримінального переслідування з неперсоніфікованого у персоніфіковане. Це тягне за собою необхідність: документального оформлення підозри та офіційного повідомлення про її наявність особі, яка підозрюється, й інших осіб; надання цій особі визначеного процесуального статусу з метою забезпечення її прав та законних інтересів; можливість застосування до такої особи процесуального примусу; встановлення чітких строків, протягом яких допускається обмеження її прав, тощо.

Однак взяття законодавцем при конструюванні цього інституту за основу поняття «підозра» створює проблему його співвідношення з поняттям «обвинувачення», яку юридична наука, не заперечуючи очевидної обвинувальної природи обох цих явищ, намагається вирішити за допомогою вказівки на попередній або первинний характер першого та остаточний, або завершений, характер останнього. Уявляється, що такий підхід є штучним і, замість спрощення, ускладнює розуміння обвинувальної діяльності та її розвитку у досудовому кримінальному провадженні.

Поняття «підозра», яке є системоутворюючим для цього етапу досудового розслідування, буквально означає думку про чию-небудь причетність до чогось негативного. Як вказує О. В. Капліна,

підозра – це попередній висновок про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, припущення, яке має бути перевірено та оцінено у сукупності з усіма доказами, перш ніж обґрунтувати в обвинувальному акті твердження про вчинення цього кримінального правопорушення конкретною особою¹. Таким чином, підозра – це обґрунтоване доказами припущення прокурора про причетність певної особи до вчинення кримінального правопорушення.

Вказівка законодавця на «повідомлення» про підозру передбачає певну об'єктивізацію цього припущення і доведення його до відома інших осіб. Зважаючи на це, правова природа повідомлення про підозру у науковій юридичній літературі залишається предметом дискусій. Одні вчені розглядають його як процесуальне рішення², другі – як процесуальну діяльність³, треті – як кримінально-процесуальний акт, що включає і кримінально-процесуальне рішення, і кримінально-процесуальну дію⁴. Очевидно, що воно поєднує ознаки того й іншого, адже передбачає як прийняття та оформлення важливого процесуального рішення, так і здійснення пов'язаних із цим процесуальних дій за встановленою законом процедурою, однак водночас воно не є чимось одним із наведених формувань.

Це зумовлено недосконалістю законодавчого формулювання повідомлення особі про підозру, яке полягає в акцентуванні уваги не на самому рішенні, а на способі доведення його до відома особи, що є наслідком виникнення підозри. Водночас вказівка на підозру як на предмет повідомлення теж не дозволяє встановити сутність процесуального рішення, адже сама по собі підозра, яка відображає внутрішню суб'єктивну оцінку прокурором причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, не є кримінальним процесуальним рішенням, а скоріше приводом, рушійною силою для його прийняття. Тобто прокурор не вирішує, чи підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, або ні, чи повідомляти її про наявну підозру або не повідомляти. Тому власне рішення, яке приймається у цьому випадку, залишається поза увагою законодавця.

¹ Капліна О В, 'Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність' (2013) 1 Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ 240.

² Гринюк В О, 20.

³ Капліна О В, 241.

⁴ Гуртієва Л М, 187.

У свою чергу, це створює проблеми процесуального оформлення відповідного рішення. На відміну від інших важливих процесуальних рішень, що приймаються на стадії досудового розслідування, повідомлення особі про підозру не передбачає складання відповідної постанови. Таким чином, єдиним документом, який його посвідчує, є саме це повідомлення, хоча сутністю будь-якого повідомлення є доведення певної інформації до адресата, тоді як документальною формою виразу цього важливого процесуального рішення мала б бути відповідна постанова.

Уявляється, що сутність цього рішення полягає у порушенні публічного обвинувачення відносно конкретної особи, що має знайти належне відображення в КПК України. З одного боку, такий підхід протирічить усталеній у юридичній науці позиції, згідно з якою публічне обвинувачення виникає у зв'язку із затвердженням прокурором обвинувального акту. Ця думка була обґрунтована В. С. Зеленецьким¹ та практично не піддавалася критичному аналізу. Зрештою, її сприйняв і законодавець, закріпивши у ч. 4 ст. 110 КПК, що обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування.

Із другого боку, така позиція не пояснює сутності повідомлення особі про підозру та загалом діяльності прокурора до моменту складання або затвердження обвинувального акта. У зв'язку із цим заслуговують на увагу погляди С. А. Альперта², А. Л. Ривліна³, В. Т. Маляренка⁴ щодо того, що державне обвинувачення з'являється ще на стадії досудового розслідування, з моменту притягнення особи як обвинуваченого. В сучасних умовах першою формою прояву публічного обвинувачення в досудовому кримінальному провадженні, що означає його порушення, можна вважати повідомлення про підозру. Фактично в такому значенні розуміє повідомлення про підозру й законодавець, на що вказує закріплене у п. 14 ст. 3 КПК визна-

чення притягнення до кримінальної відповідальності як стадії кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Оскільки притягнення до кримінальної відповідальності здійснюється шляхом публічного обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, то з цього випливає, що саме з моменту повідомлення про підозру публічне обвинувачення як процесуальна діяльність розпочинається, тому цей момент можна вважати порушенням публічного обвинувачення.

Зважаючи на це, відповідне процесуальне рішення коректніше було б іменувати «порушенням публічного обвинувачення», підставою для якого є виникнення підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, формою виразу – постанова, а безпосереднім процесуальним наслідком – повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Відносно осіб, які не визнаються суб'єктами кримінальної відповідальності (наприклад, неосудних або таких, які не досягли віку кримінальної відповідальності), це рішення можна розглядати більш широко – як порушення кримінального позову. У зв'язку з оформленням обвинувальної діяльності настання цього етапу передбачає приведення в дію механізму процесуальних гарантій, пов'язаних із забезпеченням права на захист. Тому досудове кримінальне провадження із розшукового набуває змагального характеру. Обвинувальний акт, яким досудове розслідування закінчується, можна вважати остаточним оформленням кримінального позову та аналогом позовної заяви в інших видах судочинства, що означає перехід до наступного етапу розвитку обвинувальної діяльності прокурора, пов'язаного із підтриманням публічного обвинувачення в суді.

Висновки. На підставі викладеного пропонується розуміння діяльності прокурора щодо повідомлення особі про підозру як порушення публічного обвинувачення, яке здійснюється за рішенням прокурора на підставі достатніх даних про вчинення особою кримінального правопорушення, оформлюється вмотивованою постановою та означає персоніфікацію кримінального переслідування. Зважаючи на це, інститут повідомлення про підозру доцільно трансформувати в порушення публічного обвинувачення та внести з цієї метою відповідні зміни й доповнення до КПК України.

¹ Зеленецький В. С., *Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе* (Высшая школа, 1979) 21.

² Альперт С. А., *Обвинение в советском уголовном процессе* (1974) 33.

³ Ривлин А. Л., *Общественное обвинение в суде* (1960) 9 *Советское государство и право* 97.

⁴ Маляренко В., *Окремі проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні* (2008) 3 *Вісник Національної академії прокуратури України* 11.

REFERENCES

*List of legal documents**Cases*

1. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi № 536/2475/14-k vid 11 hrudnia 2019 r. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236> (in Ukrainian).
2. Eckle v Federal Republic of Germany (Series A, No 51, Application No 8130/78): European Court of Human Rights (1983) 5 EHRR 1, 15 July 1982. URL: http://www.hrcr.org/safrica/arrested_rights/eckle_germany.html (in English).

*Bibliography**Authored books*

1. Alpert S A, *Obvyneny v sovetskom uholovnom protsesse* [Indictment in the Soviet criminal trial] (1974) (in Russian).
2. Hutsenko K F, Holovko L V, Fylymonov B A, *Uholovnii protsess zapadnikh hosudarstv* [Criminal proceedings of Western States] (Zertsalo-M, 2002) (in Russian).
3. Zelenetskyi V S, *Vozbuzhdenye hosudarstvennoho obvyneniya v sovetskom uholovnom protsesse* [Initiation of public prosecution in the Soviet criminal proceedings] (Visshaia shkola, 1979) (in Russian).

Journal articles

4. Kaplina O V, 'Pidozra u kryminalnomu provadzhenni: poniattia, oznaky, sutnist' [Suspicion in criminal proceedings: concept, signs, essence]. (2013) 1 Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 238–242 (in Ukrainian).
5. Alenin Yu P, Hloviuk I V, 'Povidomlennia pro pidozru: zahalna kharakterystyka ta problemy udoskonalennia' [Suspect Notification – General Features and Improvement Issues] (2014) 1 Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 161–169 (in Ukrainian).
6. Hryniuk V O, 'Povidomlennia pro pidozru yak forma zdiisnennia pervynnoho obvynuvachennia u kryminalnomu provadzhenni' [Notification of suspicion as a form of primary prosecution in criminal proceedings] (2017) 1 Forum prava 20–25 (in Ukrainian).
7. Hurtiieva L M, 'Poniattia ta pravova pryroda povidomlennia pro pidozru u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy' [The concept and legal nature of notification of suspicion in criminal proceedings in Ukraine] (2014) 1 Mytna sprava 185–190 (in Ukrainian).
8. Ryvlyn A L, 'Obshchestvennoe obvyneny v sude' [Public prosecution in court] (1960) 9 Sovetskoe hosudarstvo y pravo 95–99 (in Russian).
9. Maliarenko V, 'Okremi problemy reformuvannia kryminalnoi yustytzii v Ukraini' [Some problems of criminal justice reform in Ukraine] (2008) 3 Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy 5–15 (in Ukrainian).

Websites

10. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za 2013–2020 rr. <<https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>> (in Ukrainian).

**Лапкін А. В. Щодо трансформації повідомлення про підозру
у порушення прокурором публічного обвинувачення**

У статті досліджуються проблеми з'ясування сутності повідомлення про підозру та його місце в структурі досудового розслідування та обвинувальної діяльності прокурора. Встановлено, що недоліки законодавчої конструкції ускладнюють теоретичне розуміння сутності й значення повідомлення про підозру та зумовлюють проблеми його практичного застосування. Обґрунтовано значення повідомлення про підозру як порушення публічного обвинувачення, що здійснюється за рішенням прокурора на підставі достатніх даних про вчинення особою кримінального правопорушення, оформлюється вмотивованою постановою та означає персоніфікацію кримінального переслідування.

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження, повідомлення про підозру, порушення публічного обвинувачення, кримінальний позов.

**Лапкин А. В. О трансформации уведомления о подозрении
в возбуждение прокурором публичного обвинения**

В статье исследуются проблемы определения сущности уведомления о подозрении и его места в структуре досудебного расследования и обвинительной деятельности прокурора. Установлено, что недостатки законодательной конструкции затрудняют теоретическое понимание сущности и значения уведомления о подозрении

и обуславливают проблемы его практического применения. Обосновано значение уведомления о подозрении как возбуждения публичного обвинения, которое осуществляется по решению прокурора на основании достаточных данных о совершении лицом уголовного правонарушения, оформляется мотивированным постановлением и означает персонафикацию уголовного преследования.

Ключевые слова: прокурор, уголовное производство, уведомление о подозрении, возбуждение публичного обвинения, уголовный иск.

Lapkin A. V. On the transformation of the notification of suspicion of public prosecution by the prosecutor

The article explores the problems of determining the nature of the notification of suspicion and its place in the structure of the pre-trial investigation and the prosecutorial activities of the prosecutor. It was found that the shortcomings of the legislative design make it difficult to theoretically understand the essence and meaning of notification of suspicion and cause problems of its practical application.

The purpose of this scientific article is to elucidate the essence of a suspicion report by substantiating its meaning as a public prosecution.

The suspect notification phase is central to the structure of the pre-trial investigation. However, its relationship with public prosecution is a matter of discussion. There are shortcomings in the legislative formulation of notification of suspicion to the person, which consists in focusing not on the decision itself, but on the way in which it is brought to the attention of persons who are the result of the suspicion. At the same time, the decision, which is made by the prosecutor in the event of notification to the person of suspicion, is not indicated in any way. There is also no proper documentation of this decision.

On the basis of the above, it is proposed to understand the activities of the prosecutor in notifying a person of suspicion as initiating a public prosecution, which is carried out by decision of the prosecutor on the basis of sufficient data on the commission of a criminal offense by a person, is drawn up by a reasoned decision and means personification of criminal prosecution. It is advisable for the Institute to transform a report of suspicion into a violation of a public charge and to make appropriate changes and additions to the Code of Criminal Procedure for this purpose.

Key words: prosecutor; criminal proceedings, suspicion notice, public prosecution, criminal action.

Стаття надійшла до редакції: 7.04.2021 р.

Прийнята до друку: 30.04.2021 р.